

Csák Éva

Budapesti Gazdasági Egyetem
Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar
Gazdasági Szaknyelvek Tanszék

Neologizmus-lexikográfiai helyzetelemzés az aktuális német szótárprojektek tükrében

<https://doi.org/10.48040/PL.2023.1.4>

A Duden 2020-ban megjelent egynyelvű egyetemes kéziszótár 28. kiadását kritika érte nemcsak a genderpolitikai felfogása kapcsán, hanem számos új, nem bizonyítottan elterjedt újabb keletkezésű szó, közöttük túlnyomó többségében anglo-neologizmus szótárba való felvétele miatt. Vajon ennyire megengedő a Duden szótár csapata? Tanulmányomban mindenekelőtt a jelenleg elérhető, korpuszalapú egynyelvű német értelmező online szótárak összetételéről és az ehhez kapcsolódó aktuális lexikográfiai munkákról adok tájékoztatást. Ezt követően annak járok utána, hogy a Duden 28. kiadásában megjelent, az üzleti kommunikáció tematikájába illeszkedő neologizmusok felkerültek-e másik két közismert (DWDS és OWID) online szótárba. Amennyiben bármilyen formában szerepeltetve vannak a keresett lexémák, azokra a kérdésekre keresem a választ, hogy mennyire egyezik meg az adott lexéma jelentésének és a gyakorisági mutatóinak leírása a három szótárban, és vannak-e eltérések a grammatikai magyarázatok és a neologizmusokhoz kapcsolódó nyelvhelyességi bizonytalanságok vonatkozásában. Végül a fellelhető különbségek okaira igyekszem következtetni, és az újabb keletkezésű szavak szótározási lehetőségeinek perspektíváira hívom fel a figyelmet.

Kulcsszavak: *lexikográfia, lexikológia, szótárelemzés, korpusznyelvészet, neologizmuskutatás*

Bevezetés

A Duden 2020-ban megjelent egynyelvű egyetemes kéziszótárának 28. kiadását elsősorban a genderpolitikai felfogása kapcsán, de sok új, nem bizonyítottan elterjedt neologizmus, közöttük számos anglo-neologizmus szótárba való felvétele miatt is érte kritika. A Német Nyelv Egyesülete (*Verein Deutsche Sprache, VDS*) felszólította a Duden szerkesztőségét, hogy a jövőben érzékenyebben és óvatosabban bánjon a német nyelvvel, és kövesse az eredeti céljait. A felhíváshoz számos író és közéleti szereplő is csatlakozott. A német helyesírásért felelős szaktanácsadó szervezet (*Rat für Deutsche Rechtschreibung*) ügyvezető igazgatója, Sabine Krome szerint a nyomtatott sajtóban számos szabálytalanság egyik oka az, hogy a nyelvészeti körökben elfogadott anglicizmusszótárban (Carstensen–Busse, 1993–1996) rögzített helyesírási szabályoktól a Duden sok esetben eltér (Krome, 2018). Valóban ennyire megengedő lenne a Duden? Tényleg nem lehetünk biztosak abban, hogy elfogadottak-e az adott új lexéma és annak változatai a nyelvközösségben?

A szótárakról és a lexikográfiai munkákról röviden

Duden – A Duden online-szótára (Duden Online-Wörterbuch)

A berlini Bibliographisches Institut GmbH Duden-szerkesztőségben egy tudományos munkatársakból álló kutatócsoport dokumentálja a legújabb adatbázis-technológia alkalmazásával a német nyelv szókincsét és annak változásait. A szerkesztőség szótárai a mai német nyelv széles spektrumát mutatják be, melynek alapja a folyamatosan növekvő, 5,6 milliárd szót és szóalakot tartalmazó elektronikus szövegtörzs. Ezen kívül a kutatócsoport különféle üzleti adatbázisokat és egyéb elektronikus szövegyűjteményeket is felhasznál

munkaeszközként. A korpusz nem csupán különálló szavakból áll, minden szó vagy minden egyes szóalak annotálásra kerül. Ily módon lekérdezhetők az egyes szóalakok, pl. az 1000 leggyakoribb német ige, vagy a többes számban előforduló összes nőnemű főnév.

A nyelvi adatbázis biztosítja a mai változó német nyelv hiteles dokumentálását. Különböző szövegfajták kerülnek feldolgozásra és értékelésre – az irodalmi szövegektől a sajtótermékeken át a használati utasításokig – a német nyelvközösség egész területéről. A szöveges források egyensúlya és sokfélesége mellett a milliányi szóalak mindegyikére vonatkozó pontos grammatikai információ központi szerepet játszik az elemzések során. Minden olyan esetben, amikor az új helyesírás lehetővé teszi a szó többféle írásmódját, a szótár legújabb kiadása felsorolja az összes megengedett változatot és az egyik használatára javaslatot tesz. A Duden szerkesztősége által ajánlott helyesírási mód egyértelműen sárga háttérrel jelenik meg.

Minden egyes új kiadással nemcsak számos szó jut be a szótárba, hanem néhány év vagy évtized elteltével ki is kerülhetnek onnan. „Elavuló” (*veraltend*), „elavult” (*veraltet*) vagy „korábbi” (*früher*) jelölésekkel látják el és külön listán dokumentálják a kieső címszavakat. Ily módon a kvantitatív és a kvalitatív elemzési módszerek eredményei közvetlenül tükröződnek a Duden szótárban (Duden).

DWDS – A német nyelv digitális szótára (Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache)

A Berlin-Brandenburgi Tudományos Akadémián megfogalmazott projekt célja egy olyan átfogó szóinformációs rendszer létrehozása, amely minden felhasználó számára elérhető az interneten keresztül és betekintést nyújt a német szókincs múltjába és jelenébe.

A DWDS szóinformációs rendszer különböző szótárforrásokból tevődik össze és több mint 28 milliárd szó formájáról és jelentéséről tartalmaz adatokat. A DWDS rendszer Dr. Wolfgang Klein professzor vezetésével folyamatosan frissül és bővül, alapvető összetevőjét a DWDS szótár képezi, amely a *Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache* („A mai német nyelv szótára”) és *Großes Wörterbuch der deutschen Sprache* („A német nyelv nagyszótára”) digitalizált változatain alapul. Az utóbbi hozzáférést biztosít más digitalizált retro-szótárakhoz, többek között a Grimm szótárhoz és egyéb átfogó, kortárs és történelmi szöveggyűjteményekhez, valamint különféle szóstatistikákhoz.

A legújabb szavak áttekintését a kezdőlap „Legfrissebb szócikkek” (*Neueste Artikel*) szakaszában közvetlenül megtalálhatja a felhasználó. A keresőfelület jobb felső negyedében 1-7-es skálán van jelölve a keresett szó gyakorisága, továbbá egy szótörténeti görbe rögzíti a változásokat 1950-től kezdődően napjainkig. Noha a neologizmust, mint terminust a szerkesztőség nem fogadja el, készülnek szócikkek azokhoz a szavakhoz is, amelyek nem jelennek meg címszavakként mindkét szótárban, de gyakran fordulnak elő a DWDS korpuszforrásaiban (DWDS).

OWID – Online Német Szókincsinformációs Rendszer (Online-Wortschatz-Informationssystem-Deutsch)

A Leibniz Német Nyelvtudományi Intézet (*Das Leibniz-Institut für Deutsche Sprache*) empirikus kutatásainak alapját képező elektronikus referenciakorpusz (*Das Deutsche Referenzkorpus/DeReKo*) számos német nyelvű korpusz gyűjteménye, amely 50,6 milliárd (2021.02.02-ai állapot) szövegszóval a világon egyedülálló német nyelvi, tudományos és ismeretterjesztő szövegtípusokból álló adattár. Az adatok a COSMAS II és a KorAp adatkereső eszközökön keresztül kérdezhetők le. Az intézet neologizmus-kutató csoportja folyamatosan viszi fel az új lexémákat a korábban „*lexiko: Wissen über Wörter*”, jelenleg *OWID (Online-Wortschatz-Informationssystem-Deutsch)* elnevezésű korpuszalapú információs rendszerbe. A

korpusz a teljes német nyelvterületet lefedi, tudományos, tudománynépszerűsítő, ismeretterjesztő sajtószövegeket, valamint nagyszámú más típusú szövegfajta tartalmaz. A mélyreható lexikográfiai munkák eredményeképpen az új címszavak szócikkkel együtt immár elektronikus formában kerülnek be a neologizmus-szótárba. A folyamatosan frissülő online-szótár 2014 óta ingyenesen elérhető a nyelvészek, illetve a nyelvi változások iránt érdeklődő széles közönség számára.

A neologizmus-jelölt szavakat a kutatócsoport munkatársai évekig vizsgálják és csak a kritériumok teljesülésekor válnak önálló címszóvá. Closa-Kückelhaus (2019) felhívja a figyelmet arra, hogy már tematikai csoportok alapján, azaz onomasziológiai megközelítésből is rá lehet keresni a szavakra, pl. társadalom, gazdaság, kereskedelem, bank- és pénzügy stb. A legátfogóbb gyűjtés most természetesen a coronavirus-járvány tematikájához kapcsolódott (OWID).

Azonban az ezeket a mégoly nagy körültekintéssel készült szótárakat is éri kritika. Hilke Elsen neologizmus-kutató nem tartja megfelelőnek a Leibniz Német Nyelvtudományi Intézet által megfogalmazott kritériumokat, amelyek alapján a vizsgált lexémák szótárba kerülnek. Megállapítását egy kérdőíves kutatás eredményének közzétételével támasztja alá. A felmérés során a megkérdezetteknek a 2004-ben megjelent neologizmus-szótárból kiválasztott lexémákról kellett eldönteniük, hogy jelentéseiket felismerik-e. A 25 kiválasztott neologizmus 76,6%-a bizonyult ismeretlennek, és az adatközlők csupán 3,8%-a tudta megfelelően körülírni a jelentést. Elsen azonban azt is hozzáfűzi, hogy minden bizonnyal más eredmény születne abban az esetben, ha a sajtót olvasó és nem olvasó személyek közötti különbségeket is pontosan feltérképeznék (Elsen, 2021).

A kritikai megjegyzések ellenére megállapítható, hogy mindhárom általam vizsgált adatbázis korszerű módszerekkel, folyamatosan frissülő adatokkal, nagy körültekintéssel és alapos elemzést követően dokumentálja a mai német nyelvhasználatot.

Kutatási kérdések

Vizsgálatom három kérdésre keresi a választ. Annak járok utána, hogy a 28. kiadású Duden szótárba újonnan felvett és általam kiválasztott üzleti és turisztikai tematikájú anglicizmusok

- kodifikálva lettek-e már a DWDS és az OWID szótárban,
- mennyire egyezik meg a jelentés és a gyakoriság meghatározása a három szótárban,
- vannak-e eltérések a grammatikai leírások esetében.

A Dudenbe felvett néhány új lexéma, szóösszetétel és lexéma értékű szószerkezet vizsgálata a DWDS és az OWID adatbázisaiban

A vizsgált lexémák kiválasztása a Duden szerkesztősége által közzétett „új címszavak” (*Neuaufnahmen*) listájáról történt. A kiválasztás során szem előtt tartottam az egyetemünkön meghirdetett üzleti nyelvi kurzusok tematikáit, így az anglo-neologizmusok érintik a szolgáltatás, környezetgazdálkodás, marketing, gazdaságpolitika és a turizmus témaköreit.

Az alábbiakban táblázatos formában mutatom be a vizsgált címszavak előfordulását és helyesírás-változatait a három szótárban (1. táblázat).

1. táblázat. A Duden-szótár 10 kiválasztott legújabb címszavának előfordulásai és helyesírás-változatai a DWDS és az OWID adatbázisban

Duden	DWDS	OWID
<i>cloudbasiert</i>	-	-
<i>Craftbeer/Craft-Beer</i> <i>Craftbier/Craft-Bier</i>	- <i>Craftbier</i>	- <i>Craftbier/Craft-Bier</i>
<i>downcyclen /-cyclen</i>	<i>downcyclen /-cyclen</i>	-
<i>Fridays for Future</i>	-	-
<i>Hatespeech, der/die</i>	<i>Hatespeech / Hate-Speech, die</i>	<i>Hatespeech / Hate-Speech, die</i>
<i>Influencer, der</i> <i>/Influencerin, die</i>	<i>Influencer, der</i> <i>/Influencerin, die</i>	<i>Influencer, der</i>
<i>nice</i>	<i>nice</i>	<i>nice</i>
<i>Repaircafé /</i> <i>Reparaturcafé, das</i>	-	<i>Repaircafé / Repair-Café, das</i>
<i>ressourceneffizient</i>	-	-
<i>Social Distancing, das</i>	<i>Social Distancing, das</i>	<i>(Social Distancing, das)</i> – egyelőre neologizmusjelölt

A továbbiakban vizsgálom a lexémák és a lexéma értékű szószerkezetek jelentés-meghatározásait, gyakoriságát, grammatikai leírását a három korpuszalapú információs rendszerben. A vizsgált szavak alfabetikus sorrendben kerülnek bemutatásra.

1. *cloudbasiert*

- Duden: Felhőalapú számítástechnikára alapozva; számítógépes vagy tárolókapacitást kínáló internetes szolgáltatás, amely hálózaton keresztül érhető el. („*Auf Cloud-Computing aufbauend; Internetdienst, der Rechen- oder Speicherkapazität anbieten, auf die über ein Netzwerk zugegriffen wird*”). Szófaját tekintve melléknév.
- DWDS: A *cloudbasiert* lexéma nem elérhető azzal az indoklással, hogy nincs elegendő adat a korpuszokban. Viszont ennek változata lehívható semleges nemű főnévként jelölve: *das Cloudbasieren*. A szó gyakorisága alapján 1-7-es skála legelején szerepel. Megjegyzendő azonban, hogy maga a felhő (*die Cloud, die Clouds*) már a negyedik helyet foglalja el, és a szótörténeti görbén leolvasható, hogy a 2010-es években válik gyakorivá. Ha egy szó egy adott nyelvközösségben újszerűen hat, akkor a nyelvhasználó bizonyos elhatároló jelzésekkel él. Írásban idézőjelbe teszik, vagy az „úgynevezett” kiegészítővel látják el, szóban pedig pragmatikai kitérőkkel, pl. „ahogyan mostanában mondják” jelzik a szó újdonságértékét (Lemnitzer, 2010). A példák alapján megállapítható, hogy a még 2008-ban idézőjelben szereplő „*Cloud*” lexéma mellől fokozatosan eltűnik az idézőjel, azaz általánosan elfogadottá később válik.
- OWID: A lexéma címszóként nem került felvételre. A keresőfelület átvezet a *Cloudcomputing* címszóhoz, amely a 2000-es évek neologizmusának minősül.

2. *Craftbeer/ Craft-Beer /Craftbier/Craft-Bier*

- Duden: Kézműves sör, amelyet egy kisebb sörfőzdében főznek az iparilag előállított sörökkel ellentétben. („*In einer kleineren Brauerei handwerklich gebrautes Bier im Gegensatz zu industriell hergestellten Bieren*”) Semleges nemű főnév, névelője *das*.
- DWDS: A *Craftbeer* nem került felvételre, csak a hibrid változat: *Craftbier*. A szerkesztőbizottság már korábban megállapította, hogy a jövevényszavak német nyelvben való meghonosodásának egyik kritériuma, hogy milyen gyakran kombinálható, vonható össze natív szóelemekkel. A *Craftbier* inkább ritkának minősül, az 1-7-es skálán a második helyen áll. A szótörténeti görbe alapján megállapítható, hogy a 2000-es évek elején jelent meg.
- OWID: Nem szerepel a szótárban, csak a *Craftbier* hibrid változat. A jelentés körülírása az előzőekhez hasonló: Hagyományos módon főzött speciális ízű sör, amelyet általában kis főzdében gyártanak. („*Auf traditionelle Weise gebrautes Bier mit speziellem Geschmack, das meist in einer kleinen Brauerei produziert wird*”). A 2000-es években jelent meg, de gyakorisági mutatók szerint a 10-es évek neologizmusának tekinthető. A kötőjeles írásmód (*Craft-Bier*) helyesírási normaként szintén elfogadott.

3. *downcyclen/-cyclen*

- Duden: Gyengébb minőségű nyersanyagokat nyerni hulladékokból; hulladékanyagok vagy használt tárgyak alacsonyabb értékű alapanyagként történő felhasználása („*geringwertige Rohstoffe aus Abfallstoffen gewinnen; Nutzung von Abfallstoffen oder gebrauchten Gegenständen als geringerwertige Rohstoffe*”). A *downcyclen* alternatív írásmód elfogadott, a perfekt alak képzése a *haben* segédigével történik.
- DWDS: A lexéma felvételre került, jelentését meghatározzák: újrahasznosítás révén gyengébb minőségű terméké dolgoz fel. („*Durch Recycling zu einem Produkt minderer Qualität verarbeiten*”). Ragozási paradigma: *downcyclert, downcyclerte, hat downgecyclert*. Az ige nagyon ritkának minősül, a szótörténeti görbe alapján nem található adat.
- OWID: Nem szerepel címszóként a neologizmus-szótárban, de a kereső átvezet az antoníma *upcyclen* címszóhoz. Jelentésleírás: Kiváló minőségű vagy alternatív módon felhasználható termékeket gyárt régi vagy tönkrement anyagból („*hochwertige bzw. alternativ nutzbare Produkte aus altem bzw. kaputtem Material herstellen*”). Az igei változat eleinte csak az *Upcycling* címszó szócikkébe ágyazottan „rejtett szóként” szerepel, később a neologizmus-státusz kritériumai alapján önálló címszóként is. A rejtett szavak még nem önálló címszavak, hanem bizonyos pozíciókban szerepelnek a szócikkeken belül. Az *upcyclen* helyesírási-változat a szövegkorpuszokban az angol *upcycle* ige német nyelvi rendszerbe való illeszkedésének első fázisában volt megfigyelhető, de időközben megjelentek azok a változatok, amelyek a német igei ragozási paradigmájának megfelelnek. Az *upcyclen* a 2010-es évek neologizmusának tekinthető, mivel minden szövegszó-előfordulás a 2010 utáni évekből származik. Összességében elmondható, hogy a német szöveggörnyezetbe kerülő anglo-neologizmusoknak az angol helyesíráshoz közelebb álló változatai az integrációs folyamat korábbi szintjéről tanúskodnak (Park, 2020; Lemnitzer, 2010).

4. *Fridays for Future*

- Duden: Nemzetközi mozgalom a fenntartható klímapolitikáért, amely a pénteki iskolai sztrájkokból alakult ki. („*Internationale Bewegung für eine nachhaltige Klimapolitik, hervorgegangen aus freitäglichen Schulstreiks*”). Grammatikai adatokat nem találunk, viszont a nagy kezdőbetűs írásmód már a német nyelvbe való asszimilációs folyamatra utal.
- DWDS: lexéma értékű szó szerkezet nem került felvételre.
- OWID: Még a megfigyelendő neologizmusjelöltek jegyzékébe sem került be.

5. *Hatespeech, der / die*

- Duden: Csak a német *Hassrede* összetételnél található jelentésleírás: 1. gyűlölködő üzeneteket tartalmazó nyilvános beszéd („*Hassbotschaften enthaltende öffentliche Rede*”). 2. gyűlöletet terjesztő beszéd- vagy írásmód („*Hass verbreitende Art des Sprechens oder Schreibens*”). Grammatikai neme szerint gyakrabban nőnemű, ritkábban nőnemű főnév.
- DWDS: Felvételre került, de jelentés-körülírást nem találunk. Nőnemű főnév, alternatív helyesírási mód: *Hate-Speech*. Ritkának minősül, az 1-7-es skálán a második helyen áll, elterjedése a 2000-es évek végére tehető. A natív változat (*Hassrede*) az anglicizmussal egyidejűleg terjedt el, kissé gyakoribb, a 3. helyet foglalja el.
- OWID: Nyilvános kijelentések, amelyek erős gyűlöletet fejeznek ki egy személy vagy embercsoport ellen, például nemzetiségük, bőrszínük, vallásuk vagy szexuális identitásuk alapján, és amelyek időnként a megnevezett személyek elleni erőszakra szólítanak fel. („*Öffentliche Aussagen, die starken Hass gegenüber einer Person oder Personengruppe z.B. aufgrund ihrer Nationalität, Hautfarbe, Religion oder ihrer sexuellen Identität ausdrücken und die teilweise zu Gewalt gegen die genannten Personen aufrufen*”). Az 1990-es évek neologizmusának tekinthető, bár a kontextusközlő szövegtörzsben még egyáltalán nem németes az írásmódja és magyarázatra szorul.

6. *Influencer/-in*

- Duden: Olyan személy, aki különösen ismert és befolyásos a közösségi oldalakon, és bizonyos reklámüzeneteket és felfogásokat közvetít. („*Eine [männliche / weibliche] Person, die in sozialen Netzwerken besonders bekannt, einflussreich ist und bestimmte Werbebotschaften, Auffassungen vermittelt*”). Hím- és nőnemű főnév, mindkettő külön szócikkben kereshető.
- DWDS: Olyan személy, aki sok kapcsolattal vagy előfizetővel rendelkezik a közösségi oldalakon, rendszeresen megszólítja őket tájékoztató bejegyzésekkel, és befolyását arra használja fel, hogy bizonyos termékeket és szolgáltatásokat reklámozzon. („*Person, die in sozialen Netzwerken viele Kontakte oder Abonnenten hat, sich an diese regelmäßig mit informierenden Beiträgen wendet und ihren Einfluss dafür nutzt, um Werbung für bestimmte Produkte, Dienstleistungen zu machen*”). Ritkább általános jelentés: főként a véleményalkotásra nagyobb befolyást gyakorló személy. („*Person, die einen*

größeren Einfluss, insbesondere auf die Meinungsbildung, ausübt”). Hímnemű vagy nőnemű főnévként használatos, a hímnemű változat többes száma képezhető –s végződéssel. A szó gyakorisága szempontjából inkább ritkának minősül, a skálán 3. helyen áll. A szótörténeti görbéről leolvasható, hogy a 2010-es évektől kezdve kerül a nyelvhasználatba.

- OWID: Valaki, aki elsősorban az új médiumok használatával befolyásolja mások véleményét, például bizonyos termékekkel kapcsolatban. („*Jemand, der vor allem durch Nutzung neuer Medien die Meinung von anderen, z.B. in Bezug auf bestimmte Produkte beeinflusst*”). A szótár a hímnemű alakot vette fel címszóként és inkább a lexéma általános jelentését emeli ki amellet, hogy megemlíti a gyakori előfordulását reklám- és marketingkontextusban. A lexéma a 10-es évek neologizmusának tekinthető.

7. *nice*

- Duden: menő, szép („*cool, schön*”), főleg a fiatalok nyelvhasználatában fordul elő. Szófaját tekintve melléknév.
- DWDS: kedves, szép, kellemes („*nett, schön, angenehm*”). A magyarázatoknál észrevehető a további anglicizmusok kerülése. Szófaja melléknév, fokozása már a német paradigmába illeszkedve történik: *nice, nicer, am nicesten*. A szó gyakorisága alapján a 3. helyen áll. A szótörténeti görbe kimutatja, hogy a lexéma az 1950-es évektől jelen van, de rohamos elterjedése a 2000-es évekre tehető.
- OWID: jó, kedves, szép („*gut, nett, schön*”), a 2010-es évek neologizmusának tekinthető, de utalást találunk arra vonatkozóan, hogy főleg a beszélt nyelvben gyakori.

8. *Repaircafé, das*

- Duden: Jelentésleírást csak a német *Reparaturcafé* szinonimánál találunk: kávézó és műhely kombinációja, ahol különböző kisebb javítási munkák végezhetők el önállóan. („*Kombination aus einem Café und einer Werkstatt, in der verschiedene kleinere Reparaturen selbst ausgeführt werden können.*”) Semleges nemű főnévként használatos.
- DWDS: Nem került felvételre sem a *Repaircafé* lexéma, sem a *Reparaturcafé* hibrid változat.
- OWID: Egy olyan hely vagy rendezvény, ahol a látogatók nyugodt légkörben javíthatnak bizonyos eszközöket. („*Räumlichkeit bzw. Veranstaltung, wo Besucher in gemütlicher Runde bestimmte Gegenstände reparieren können*”). A *Repaircafé* és a *Reparaturcafé* is a 2010-es évek neologizmusának tekinthető.

9. *ressourceneffizient*

- Duden: A rendelkezésre álló nyersanyagokat, munkaerőt, pénzeszközöket stb. optimálisan felhasználva, nem pazarolva. („*Die vorhandenen Rohstoffe, Arbeitskräfte, Geldmittel o. Ä. optimal nutzend, sie nicht verschwendend*”). Szófaja szerint: melléknév.

- DWDS: A szótárban nem szerepel, de a szóinformációs rendszerből azt tudhatjuk meg, hogy a 2000-es években jelenik meg az írott nyelvben, de használata a 2010-es években jelentősen csökken.
- OWID: Nem került felvételre.

10. *Social Distancing, das*

- Duden: fizikai távolság tartása más emberektől a közösségi érintkezések során a fertőzés megelőzése érdekében. („*Die der Infektionsverhütung dienende Wahrung eines physischen Abstands zu anderen Personen im gesellschaftlichen Umgang*”). Semlegesnemű főnév. Egyelőre csak a nagybetűs írásmód jelzi a német nyelvbe való integrálódás első fokát.
- DWDS: A közvetlen fizikai érintkezés kerülése, távolságtartás a többi embertől (a fertőzöttségi ráta és a járvány terjedésének csökkentése érdekében); A társadalmi kapcsolatok korlátozása a járványterjedés kockázatának csökkentése céljából. („*Das Vermeiden eines direkten Körperkontakts und das Abstandhalten zu anderen Personen (als Maßnahme zur Verringerung der Infektionsrate und der Ausbreitung einer Epidemie; Das Einschränken sozialer Kontakte zur Risikominderung bei einer sich ausbreitenden Epidemie*”). Semleges nemű főnév, többes száma nem képezhető. A szó gyakoriságát elegendő adat hiányában még nem lehet meghatározni. A szótörténeti görbén sincs még elég adat, de a pandémia megjelenésével egyidőben, 2020-ra tehető.
- OWID: A szótár a megfigyelés alatt álló „neologizmusjelöltek” gyűjteményébe navigál, ahol a jelentés körülírása található meg: Szándékosan kialakított térbeli vagy fizikai távolság az emberek között a fertőző betegségek terjedésének megakadályozása érdekében. („*Bewusst herbeigeführtes räumliches bzw. physisches Abstandhalten der Menschen voneinander zur Prävention der Ausbreitung von Infektionskrankheiten*”). A 2020-as évek neologizmusjelöltjeként még nem tudható, hogy mennyire és milyen módon fog rögzülni ez a szószerkezet a német nyelvben. Closa-Kückelhaus (2020) hangsúlyozza, hogy egyelőre nem szerepeltetik kulcsszóként a neologizmus-szótárban, hanem megfigyelés alatt tartják. Akkor kerülhet be a szótárba, ha nemcsak a 2020-as év koronavírus járványára történő hivatkozás esetén, hanem attól elszakadva is használatos marad a német nyelvben.

Konklúzió

Az online szókincs-információs rendszerek nagymértékben javítják a neologizmus-lexikográfia helyzetét a lexikográfiai folyamat szinte minden szakaszában. A hosszú távú megfigyelés dokumentálja az új szavak használati normáinak ingadozásait, de a gyakorisági mutatókból végül megbízható adatok nyerhetők egy új szó terjedésére, jelentésére és a befogadó nyelv grammatikai rendszerébe történő beépülésére vonatkozóan.

A három szótárprojekt a vizsgált anglo-neologizmusokat közel azonos módon dokumentálja. Megállapítható, hogy valóban merészebben járnak el a Duden munkatársai az új szavak szótárba történő felvételekor. Ugyanakkor a megjelenített szó, szóösszetétel vagy lexéma értékű szószerkezet az esetek többségében a másik két szótárban is fellelhető már, igaz, nem önálló címszóként, hanem rejtett szóként, vagy megfigyelés alatt álló neologizmus-jelöltként. Különbségek fedezhetők fel továbbá abból a szempontból, hogy az általános vagy inkább a szaknyelvi jelentés bemutatása kerül előtérbe. Ez az eltérés főként a különböző korpuszok összetételére vezethető vissza.

A jövőben nagy szükség lesz a szótári munkák összehangolására és átfogó szótárhálózatok kiépítésére. A hálózatépítés egy közös adatmodell segítségével, a neologizmus-gyűjtemények egy egységes szótárhálózatba történő integrációjával valósulhatna meg, amely az összes szótár szócikkeinek mikroszerkezetét tenné átláthatóvá. Amíg ez a kíváncsi nem teljesül, addig – nyelvtanárként és nyelvtanulóként egyaránt – érdemes a keresett anglo-neologizmusok státuszát több forrásból is ellenőrizni.

Hivatkozások

- Carstensen, B. – Busse, U. (1993-1996): *Anglizismen-Wörterbuch: Der Einfluß des Englischen auf den deutschen Wortschatz nach 1945*. De Gruyter: Berlin New York
- Closa-Kückelhaus, A. (2019): Bloggst du noch oder twitterst du schon? *Sprachreport*. 2019/4. Leibniz-Institut für Deutsche Sprache: Mannheim. 46-49
- Closa-Kückelhaus, A. (2020): Neue Wörter in der Coronakrise – von Social Distancing und Gabenzaun. *Sprachreport*. 2020/2. Leibniz-Institut für Deutsche Sprache: Mannheim. 1-5
- Elsen, H. (2021): Neologismen im Gegenwartsdeutschen – in Theorie und Praxis. *Lublin Studies in Modern Languages and Literature*. 2021/1. 113-125. DOI: <https://doi.org/10.17951/lsmll.2021.45.1.113-125>
- Krome, S. (2018): Skypen, faken, toppen und liken: Anglizismen im Deutschen als Indikatoren gesellschaftlichen und orthografischen Wandels. *Muttersprache*. 2018/2. 105-122
- Lemmitzer, L. (2010): Neologismenlexikographie und das Internet. *Lexicographica: internationales Jahrbuch für Lexikographie*. De Gruyter: Berlin New York. 65-78 DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110223231.1.65>
- Park, M. (2020): Verbale „Heißzeit“ in Deutschland? *Sprachreport*. 2020/3. Leibniz-Institut für Deutsche Sprache: Mannheim. 10-13

Internetes források

- Duden = Duden Online-Wörterbuch: <https://www.duden.de/woerterbuch> (hozzáférés: 2022.01.20.)
- DWDS = Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache: <https://www.dwds.de/d/woerterbuecher> (hozzáférés: 2022.01.20.)
- OWID = Portal für Onlinewörterbücher des IDS: <https://www.owid.de> (hozzáférés:2022.01.20.)
- VDS = Der Verein Deutsche Sprache in Sachsen-Anhalt: <https://www.vds-ev-sachsen-anhalt.de> (hozzáférés: 2022.01.20.)